

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 4 December 2011
Årgång 40

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet.....	3
Program dec-jan.....	4
Hedlunds historier.....	6
Ur Antunas historia.....	6
Brudkronan i fokus.....	8
Vem var Maria Krantzson?.....	10
Almqvistaren.....	11
C.J.L. Almqvists anfäder i Ed.....	12
Bills backe i Runby.....	13
”Ärtan”.....	14
Ur Siléns praktiska bibliotek.....	17
Anckarströmcirkel.....	19
Möte med en ordförande.....	20
Tomtar på loftet.....	21
Backspegel.....	22
”Vita gården” - hus med hemlighet.....	26
Jultävling.....	28
Nygammalt.....	29
Minns du Väsby?.....	30
Luffartjack.....	31
Boktips.....	32
Korsord 3-2011.....	34

Där inget annat anges har fotona tagits av Inga Lisa Gustafsson.

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Utgivare: Kjerstin Björkman • Layout: Tryckpunkten (e-post: tryck.en@telia.com).

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänlig färg och miljövänligt papper i 700 ex.

Ordföranden har ordet

Hembygdsföreningen vårdar och värnar vårt gemensamma kulturarv

Hembygdsföreningen har till uppgift att slå vakt om bygdens kulturarv och bidra till att alla invånare får en hembygdskänsla.

Vi når vårt mål genom att:

- medverka till vård och bevarande av natur, kultur och fornminnen
- hävda betydelsen av traditioner och landskapsmiljöer vid samhällets omdaning
- samarbeta med kommunala organ och föreningar
- organisera studiecirklar, kurser, utflykter och annan verksamhet som kan öka kunskap om bygden, dess natur och historia.

Med enklare ord:

Vi värnar om gårdagen för framtiden och vi gör det genom att vårda Hembygdsgården, berätta vår historia, visa på och berätta om våra kulturminnen och vår kulturmiljö. Hävda kulturarvet vid samhällets omdaning.

Hembygdsföreningens styrelse består av sju personer. Styrelsen arbetar ideellt och genomför en omfattande verksamhet. Förutom styrelsen är ett antal medlemmar aktiva i olika arbetsgrupper.

Hembygdsföreningen har minst ett arrangemang varje månad, öppet och avgiftsfritt för alla.

Föreningen har flera arrangemang i samarbete

med andra föreningar, Naturskyddsföreningen, Friluftsrådet, de olika församlingarna samt även Länsförbundet. T.ex. Miljödagar på Hembygdsgården – samarrangemang med kommunen, Bibliotekets dag med biblioteket, Carl Jonas Love Almqvist och hans hembygd – bussrundtur i och runt Upplands Väsby samarrangemang med ABF Seniorakademien, Växtmarknad på Tunet – samarrangemang med Väsby Trädgårdsförening, Ekumenisk friluftsgudstjänst - samarrangemang med kommunens församlingar, Vikingalunken – tillsammans med Friluftsrådet.

Föreningen har samarbetat med kommunen i arrangemanget för Nationaldagsfirandet där föreningen ställer upp med många engagerade medlemmar. Arrangemanget för Årets Väsbybo sker vid samma tillfälle. Årets publik ca 650 personer.

Hembygdsföreningen har gratis visningar för skolklasser. I år har 4 förskoleklasser och 2 skolklasser besökt gården.

Föreningen är remissinstans för plan- och beredningsfrågor och har svarat på många remisser i år, föreningens ordförande är adjungerad i kommunens namnberedning.

Kunniga medlemmar ställer upp som föredrags-hållare vid olika tillfällen.

Hembygdsföreningen ger ut denna tidskrift 4 gånger/år – kostnad 56 000 kr, bedriver caféverksamhet från maj-augusti, samt arbetar med arkiv och museiverksamhet på gården.

Föreningen omsätter c:a 220 000 kr år 2011.

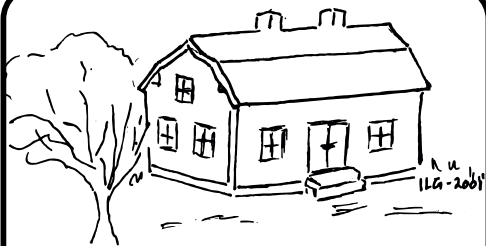
31 % täcks av medlemsavgifter, 16 % av föreningens caféverksamhet

Upplands Väsby kommun äger husen på gården.

Hembygdsföreningen nyttjar och vårdar alla husen, även Ladugården, där föreningen har ett hyreskontrakt med kommunen. Hyran är indexuppräknad och 2011 betalar vi ca 25000 kronor.

forts. på sida 19

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Öppet Hus i Advent

i Mangårdsbyggnaden på Hembygdsgården
söndagen den 4 december 13-15

Benny Johans kapell underhåller

Adventskaffe med lussebullar,
glögg och pepparkakor till
självkostnadspris

Fynda julsaker i Mjölkkammaren

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Grötfest

i

Ladugården, 28 dec. kl 18.30

Musikunderhållning

Gratislotteri

Endast medlemmar

Välkomna med anmälan till
Inga Lisa Gustafsson tfn 590 336 42
senast 20 december

Hembygdsgården: Hagvägen2/Pukslagargatan

Upplands Väsby Hembygdsförening inbjuder:

Följ med bortåt vägen

Broar

Nya upptäckter och gamla favoriter

Klas Lundkvist
föreläser och visar diabilder

Söndag den 22 jan kl 13
Hembygdsgården, ladugården

Kaffe till självkostnadspris

Med i utskicket av årets
fjärde nummer av vår tidning
HEMBYGDEN återfinns
du inbetalningskort för
årsavgiften 2012.

Årsavgiften för 2012 är 125:-
per medlem.

Ditt medlemsnummer finns
på etiketten som sitter fäst på
inbetalningskortet.

Tack för ditt stöd!

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den fjortonde av

Hedlunds historier

Efter att ha kommit upp i bostaden efter avslutad julbyk började jag tänka på hur det var med tvätt, när jag var grabb och mamma gjorde motsvarande arbete.

Då var tvättstugan Optimusägd och avsedd för de anställda vid företaget och belägen vid ån, där tidigare järnvägsövergången till Runby fanns.

Tvättstugan var liten och rödmålad, och i den fanns en vedeldad panna, som oftast fick tändas med fotogenindränkta vedträn.

Tvätten togs ofta dit kvällen före tvättdagen och man fick hämta nyckeln dit hos portvakten Asp.

På somrarna var det väl inga större problem, men vintrarna var desto värre för alla Optimustanter, som var tvungna att göra arbetet. Efter det att man kommit till tvättstugan skulle ju pannan vattenfyllas, och det blev många hinkar vatten att hämta från ån. Ja, vattnet var väl inte så smutsigt då som nu, men rätt ofta var ån istäckt, så det gällde först att få upp ett vattenhål.

Det fanns även en brygga på vilken tanterna låg på knä och sköljde mattor och annat. som var svårhanterligt, då de oftast hann stelna till innan arbetet var klart.

I den tvättstuga, som vi idag använder är det först och främst ljust och även varmt, där finns tre moderna tvättmaskiner, centrifug, torkskåp och två tumlare. Jag skulle vilja se minerna hos de tidigare tvättantern om de skulle kunna de dagens tvättstuga.

Förutom att få tvätten klar, skulle de sedan också få hem den, vilket ofta innebar att antingen gubben eller ungarna fick hjälpa till att bära hem den tunga tvättkorgen för att sedan hänga upp tvätten på de uppspända linorna. Men alla var mycket nöjda, då det var dags att ta ner och in den torra tvätten.

I den gamla tvättstugan fanns även en handmangel, vilken var ganska arbetsam att dra då det gällde lakan och andra större saker. Idag trycker man bara på en knapp och ser till att inte få fingrarna ivägen.

På 1950-talet tillkom i Runby en skjorttvätt med fru Karin Eklund som utövare, och där lämnade jag och många andra våra skjortor, som hon tvättade och strök för 1:75/st. Då tvätten var klar och skjortorna hämtades, undrade jag ibland om det var spritt nya skjortor, för så snyggt var de strukna och ihoplagda.

Ur Antunas historia

Tack vare Love Almquist har Antuna vunnit en viss allmän ryktbarhet och är till och med uppslagsord i ett stort anlagt konversationslexikon (Nordisk Familjebok, andra upplagan, band 34).

Namnets vanliga uttal (i anslutning till sådana ord som ”antavlor” och ”anfäder”) kan inte gärna grunda sig på gammal oförfalskad ortstradition. Som äldre dokumentariska källor visar, skrevs nämligen namnet fordom:

Anntuna (t.ex. 1570, 1805) o. Andtuna (t.ex. 1652, 1690, 1710, 1769).

Går man ännu längre tillbaka, kommer man till fyrastaviga former sådana som Andetuna (många belägg åren 1480-1590). Allra äldst är dock formen (i) Andertunom (dativ plural), belagd genom urkunder t.ex. från 1371, 1461, 1479.

Det antages att ett personnamn ingår i Antuna, i så fall ett fornnordiskt. Det har pekats på Andor, som i sin tur utvecklats ur Arnthor.

Det dröjde länge innan bondbyn Antuna blev herrgård. I byn fanns vid medeltidens slut ett större och ett mindre skattehemman samt dessutom ett s.k. Sankt Eriks gods (d.v.s ett hemman tillhörigt Uppsala domkyrka) och ett klosterhemman (ägare: Klara nunnekloster i Stockholm).

De båda senare kom genom 1500-talets kyrko-reduktion i kronans ägo; klosterhemmanet anslogs åt Danviks hospital, och domkyrkogodset blev på 1690-talet boställe under livregementet till häst.

Även det mindre skattehemmanet blev med tiden (1686) kronans genom ägarens oförmågenhet att fullgöra sin skatteskyldighet, det blev s.k. skattevrak. Så kom det sig att detta och Sankt-Eriks-hemmanet tillsammans anslogs åt förste korpralen vid det nämnda regementet, då Karl XI genomförde det stora militära indelningsverket.

En karta från år 1772 visar hur byns tre gårdar låg i förhållande till varandra. Norrgården var skattehemmanet, Södergården korprals-, sedermera sergiantbostället. Oppgården – litet högre upp – låg mellan de båda andra men västerut

i byn; det var danvikshemmanet.

I mer än 200 år spelade hemmanet Norrgården i Antuna rollen som postgård.

Postgårdarna skulle ligga på två eller högst tre mils avstånd från varandra utmed de stora genomfartsvägarna i rikets alla provinser, och bonden i varje gård svarade för postens framförande till nästa postgård.

Då ett postbud nalkades blåste det i sitt horn, och avlösaren var då skyldig att göra sig färdig att anamma breven av honom och därmed fortlöpa genom dag och natt, ”oaktande vad väder kan vara”. Mer än två timmar fick han ej använda för milen.

I gengäld var postbonden befriad från en rad skyldigheter som eljest skulle ha ålegat honom.

Avståndet från Stockholm (2 mil) gör det troligt att Antuna var första stationen på postlinjen från Stockholm norrut. Som gamla brev till pastorsämbetet i Fresta visar, skrev man på försändelsen både ”Stockholm” och ”Antuna”.

Järnvägens öppnande 1866 revolutionerade naturligtvis postföringen. Adressen blev då ”Väsby”.

Den förändringen hade inträtt redan på 1680-talet, att Norrgården i Antuna hade upphört att vara släktgård brukad av självägande bönder.

I stället hade den – för lång tid framåt – övergått till att vara arrendehemman under den ena herrgården efter den andra. Till sist lydde den, jämte en del av grannbyn Älvsunda, under Sättra, (likaledes i Ed), där den unge krigskommissarien C.G. Almquist (Loves far) hade etablerat sig som lantushållare endast tjugofem år gammal 1793 – en gård som han sålde 1806 för att i stället göra något av Antuna.

Då planerna skulle förverkligas, behövdes för penninganskaffningen helt visst goda rekommendationer. Sådana fick han också, bl.a. av prosten i Ed Martin Altén.

Altén gav honom i januari 1808 gott vitsord inte bara för ”ärbar vandel” och ”godkänd kunskap i åkerbruks skötsel” utan även för en sådan ”drift och verkställighet” i förening därmed, att ”han genom Guds välsignelse fått hugna sig av jordens lönande avkastning.”

Prosten gav honom också sin dotter Agnes (född 1789) till hustru år 1810, och denna blev då Love Almquists styvmor.

Den Almquistiska tiden i Antunas historia varade till 1846, då krigskommissarien av led.

C.G. Almquist hade i längden inte lycka som lantushållare, även om konkursen år 1823 väl mest var en följd av olyckliga affärsförbindelser och förlorade processer.

Då Antuna gick honom ur händerna, visade Love och hans båda helsyskon på ett vackert sätt sin tillgivenhet och lojalitet genom att inropa egendomen med hjälp av sitt mors arv samt förtroendefullt överlåta åt fadern att bruka den på arrende. Så kunde han livet ut bli kvar på sitt kära Antuna.

Ännu i slutet av sitt liv berömmar Love sin fars insatser:

”Det var ingen annan än min fader som genom sin drift och sin oavslätliga arbetsamhet först gjorde Sätra till någonting och som uppbrukade Antuna till en gård av skönhet och betydenhet.”

Litet bittert beklagar han så den ringa tacken därför:

”Det går oftast så med personer som först uppbruka någonting.... Efteråt komma andra som njuta frukterna av arbetet och skörda äran av företaget. Detta hör till det allmänna bruket. Men Gud har också ett minne för sig och för de förgättnas räkning.”

Love Almquist ägde 1824-1834 två, 1834-1837 fyra samt 1841-1843 fem femtedelar av Antuna. Med Antuna menas då skattehemmanet Norrgården plus stadge- och besiktningrätten till danvikshemmanet Oppgården; denna senare hade nämligen allt sedan 1772 åtföljt Norrgården.

Några decennier senare blev Norrgårdens ägare även arrendator av kronohemmanet Södergården, som 1923 förvärvades med äganderätten.

Industrimannen C.F. Lundström, som förvärvade Antuna år 1868 (han levde till 1917 och blev nittiofyra år gammal), inleder den ännu varande epok, som kan kallas den Curmanska.

Hans dotter Calla (f. 1850, d. 1935) blev nämligen som maka till läkaren och professorn Carl Peter Curman (f. 1833, d. 1913) – äktenskapet ingånget 1878 – mor och farmor till senare Curmän på Antuna. Men även på andra gårdar i omgivningen bor ännu eller har tidigare bott medlemmar av den Curmanska familjen.

Detta sammanhänger med att C.F. Lundström

på sin tid byggde upp ett stort komplex av lantegendomar, vilkas skötsel han sedan 1870 företrädesvis ägnade sig åt. Dit hörde ännu 1905 Bisslinge och Älvsunda i Ed samt Viby, Kista, Gillberga och Rotsunda i Sollen-tuna.

*Antuna
Illustration av Nils
Stödberg*

Brudkronan i fokus

Hammarby församling har två brudkronor. Den äldsta är från sent 1700-tal och nyligen renoverad av silversmeden Jesper Blomqvist, anställd hos Jan Ribbhagen.

Den yngre kronan är från 1961 och är i silver med infattningar av bergkristall. Enligt stämplingarna är den tillverkad i Stockholm av silversmeden Birger Haglund.

Birger Haglund föddes 1918 och dog 2006. I en heminredningstidning från år 2007 kan man läsa följande om honom:

Som liten pojke tog sig Birger Haglund in i de fina hemmen i Sveg med hjälp av små egenplockade blombuketter.

I ett av hemmen fann han en förgyllt silverminiatyr utförd i filigranarbete som hänförde honom.

Birger Haglund har berättat att det var då, som det tändes en låga som kom att bestämma hans yrkesval.

På 50-talet och en bit in på 60-talet så hade Birger Haglund sin sakrala period, då han formgav flera uppsättningar kyrksilver för nybyggda kyrkor runt om i landet.

Nyrenoverad antikvit

Den andra brudkronan är enligt dess stämplars tillverkad på 1780-talet i Stockholm av Nils Arf. Denna krona är också i silver, dock i förgyllt silver. På kronan finns stenar i olika färger, gröna,

turkosa, blåa och ofärgade stenar.

I kronans ring finns en inskrift, där det står *tillhör Hammarby Kyrka*.

I slutet av 2010 lämnades kronan till Jan Ribbhagen, känd bl.a. från det populära SVT-programmet *Antikrundan*, för renovering. Arbetet utfördes av silversmeden Jesper Blomqvist.

Traditionen om brudkronan uppstod inom den katolska kyrkan. Under medeltiden bar många Mariastatyer i kyrkorna kronor. Sådana började man låna ut till brudar under bröllopp.

Bruden kom att stå som symbol för himmelens drottning, som jungfru Maria kallades. Från början var brudkronan den allra viktigaste detaljen i en bruds klädsel. Den var ett drottningtecken och senare kom den att bli en jungfrusymbol.

De tidigaste uppgifterna om särskilda brudkronor kommer från 1400-talet.

Kyska brudar

En brudkrona fick endast användas vid kyska brudars första äktenskap. Att bryta mot denna regel kallades för kronbrott och ledde till höga böter.

I slutet av 1800-talet fram till en bit in på 1940-talet så var det vanligt med myrtenkronor. En sådan krona fick bäras även av så kallade okyska brudar. Vanligt var att man själv odlade den myrten man tänkt använda för sitt bröllop. För

att en myrten skulle räcka till en krona behövde den växa i tio år.

På 60- och 70-talet blev det alltmer vanligt med virkade, knypplade och till och med stickade kronor. Dessa var ofta tillverkade i vitt bomullsgarn eller i guldtrådgarn. I Lappland tillverkades även kronor av näver.

Men även brudkronor tillverkade av glas har förekommit. Till exempel bar sångerskan Charlotte Perrelli en sådan krona.

För den som är mer intresserad av brudkronor och dess historia, kan jag rekommendera er att läsa till exempel Barbro Hovstadius bok *Brudkronor i Linköpings stift* från 1976.

Ann-Sofie Lundin

Präst i Hammarby församling

Foto: Håkan Haglund

Går ni i bröllopstankar?

I Hammarby församling finns två brudkronor att låna. Den äldsta är nyrenoverad och kan dateras till 1780-talet.

Vem var Maria Krantzons?

Vem har inte gått Maria Krantzons väg i Carlslund och undrat vem hon kunde vara som fått en väg uppkallad efter sig?

Svaret fick jag av en slump på Kungliga Bibliotekets tidningsarkiv, när jag satt och tittade igenom årgång 1920 av Dagens Nyheter. Där fanns en dödsruna över Maria Krantzons. Jag citerar vissa delar:

”På onsdagen (8 december) avled i sitt hem i Carlslund fru Maria Krantzons i en ålder av 62 år. Fru Krantzons var i sitt slag en märkeskvinna, fast hennes namn inte var så känt utanför den krets där hon verkade.

Hon gjorde till sin livsuppgift att värna om de barn, som ej var i besittning av alla själsförmögenheter. Vårdanstalten för dylika barn på Carlslund i Väsby var hennes verk och där upprättade hon en mönsteranstalt för dessa samhällets olycksbarn.

Fru Krantzons uppoffrade sig helt och hållet för sina skyddslingar och gjorde allt vad som kunde göras för att deras lott skulle kännas mindre tung.

Först var verksamheten förlagd i närheten av Jönköping, men 1901 flyttades den till Carlslund.

Fru Krantzons har alltid fått lovord för den utmärkta vård hon gav sina vanlottade skyddslingar och auktoriteteter ansåg att Carlslund var en verklig mönsteranstalt.”

Jag blev mer intresserad av personligheten Maria Krantzons och på biblioteket hittade jag några veckor senare en bok om Carlslunds Vårdhem 1901-1988. Det är en intressant rapport, utgiven av Omsorgsnämnden. I den hittar jag en del annat kring Maria Krantzons.

Maria var 42 år, när hon köpte lägenheten Carlslund nr 1 av den i Väsby kände byggmästaren Karl Engström. Enligt uppgift skulle han ha döpt fastigheten genom att lägga ”lund” till sitt förnamn. I köpebrevet stavas det Carlslund.

Köpet skedde den 18 april 1901. Fastigheten omfattade c:a 7 000 kvadratmeter inklusive en del byggnader. Priset var 10 500 kronor.

Enligt då gällande lag om Kur- eller Vårdanstalt, erfordrades Kunglig Majestäts tillstånd för att driva en sådan anläggning. Maria inlämnade sin underdåniga ansökan den 1/9 1902 och anhöll om tillstånd att driva vårdverksamheten vid Carlslund. Till sin ansökan bifogade hon en del intyg.

En läkare i Jönköping intygade att Maria Krantzons verkat som föreståndarinna för vårdhemmet ”Skuggan” för sinnesslöa barn, beläget utanför Jönköping.

I en annan skrivelse intygar kyrkoherden och Kommunalnämndens ordförande i Fresta: ”Maria Krantzons, född Carlsson den 8 december 1858, inflyttade till Fresta den 21 maj 1901 tillsammans med sin man och dotter. Hon har som föreståndare ådagalagt sådana egenskaper, som gör henne hög grad lämplig att förestå en anstalt av ifrågavarande slag.”

Kungabrevet med tillstånd att driva Carlslund kom den 6 februari 1903. Jag citerar:

”Maria Krantzons har i underdånighet anhållit om tillstånd att å lägenheten Carlslund i Fresta socken få inneha och förestå en vårdanstalt för obildbara, sinnesslöa till ett antal av 45.”

*För att hedra Marias minne bildades 1924 stiftelsen ”MARIA KRANTZONS MINNE.” Stiftelsen byggde ovanstående hus som fick namnet ”MINNET”. Här fick man plats för fjortio förståndshandikappade flickor.
Fotograf okänd*

Tillståndet gavs för att på en gång få vårda högst 38. Villkoren som fanns i Kungörelsen av den 14/6 1901 skulle följas.

Bland annat skulle en läkare besöka anstalten minst 2 gånger i månaden eller vid behov. Vissa förändringar skulle göras på det mindre boningshuset.

Med åren utvidgades verksamheten och 1906 vårdades 49 intagna. Under Maria Krantzons sista år fanns där 62 intagna.

Verksamheten var personalkrävande. År 1901 sysselsatte den 12 personer och år 1920 hade personalen utökats till 18.

Kostnaderna för vården betalades av kommunernas fattigvård. Stockholms stads fattigvårdsnämnd sörjde för flertalet av de intagna.

Det fanns också familjefäder, som vårdade barn på anstalten och betalade ur egen plånbok.

Av de 62 intagna 1920 svarade Stockholms stad

för 33. Allmänna Barnhuset betalade för 7 och olika privatpersoner för 14 intagna.

Boksluten för verksamheten ger en god bild av att verksamheten inte drevs för vinnings skull. Överskottet 1920 var 153 kronor.

Bakom alla papper och handlingar anar jag ett uppoffrande arbete. Jag vill gärna ge alla dem en postum eloge. De som arbetade med Maria Krantzons lär knappast leva idag.

Jag tror att Maria ”stupade på sin post.” Jag läser i verksamhetsberättelsen för 1919, att Maria under flera år lidit av ohälsa, sockersjuka och magsår. Till slut drabbades hon av en hjärnblödning, som kom att ända hennes liv.

Nu vet jag och Ni som läst detta, något om denna Maria Krantzons, en av dessa pionjärer som vi med all rätt bör hedra. I det här fallet med ett vägnamn; MARIA KRANTZON VÄG.

Allan Andersson

Almqvistaren

Vill någon spela på fiol
så lovar jag att dansa utan all betalning.
Men varom icke, på min stol
jag tryggt blir kvar och fortfar med min
äppelskalning
Ty så är mitt behag
på denna sköna dag.
Som spikad vill jag sitta
ej alls omkring mig titta
och ej den ringaste mamsell
skall kunna röra mig ur fläcken denna kväll.

C J L Almqvist, ur Sesemana

C.J.L. Almqvists anfäder i Ed

Almqvists härstamning från Ed är mycket litet känd. Då man talar om honom nämns oftast Sätra och Antuna, där han bodde under barnaåren. Hans far var krigskommissarie och bodde på de två nämnda gårdarna. Modern var dotter till den på 1700-talet kulturhistoriskt välkände tidskriftsutgivaren assessor C.C. Gjörwell. Det sägs att denne gjorde ett mycket starkt intryck på sin dotterson, som blev moderlös vid 12-årsåldern. Almqvists farfar var teologie professor E.J. Almqvist vid Uppsala Universitet.

Professor em. Jan Erik Almqvist har i tidskriften ”Släkt och Hävd” nr 1 1970 redogjort för sin antavla, som på fars sidan har delvis samma släktsprung som C.J.L. Almqvist.

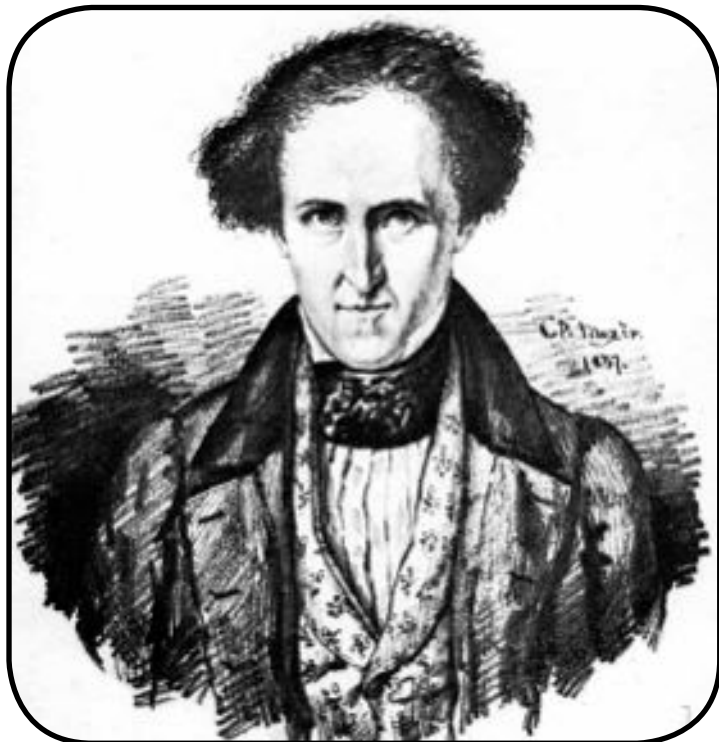
Carl Jonas Loves farfars mor hette Anna Magdalena Ekwald och var född 1705 i Ed. Hon var dotter till Jonas Ekwald och Anna Ivarsdotter

Edhelias, vilken var dotter till Ivar Edhelius, kyrkoherde och kontraktsprost i Ed från 1659 till 1688, då han dog samt Anna Thalambia, kyrkoherdedotter från Öster Väla. Ivar Edhelius blev riksdagsman 1675 för kontraktets präster. Far till denne var kyrkoherden i Ed, Ivan Olofsson, åren 1624 till 1653, denne antog namnet Edhelius.

Vi ser att Almqvist hade urgamla anor från vår bygd. Det är kanske inte så svårt att förstå att han kände samhörighet med folket här, och därför skapat så många vackra berättelser härifrån.

Almqvist hade mycket stark anknytning till många präster, främst i ärkestiftet. En anfader till honom var ärkebiskopen Olaus Martini f. i Uppsala 1557 och död där 1609. Dennes far var Martinus Olai Gestricius, som var biskop i Linköping, f. 1528 och död 1585.

Egon Lindholm

Bills backe i Runby

Varje morgon och kväll går det massor av resenärer och andra nedför den här backen på väg till och från pendeln. Många vet väl inte ens att backen heter Bills backe, men det står att par namnskyltar uppe vid backkrönet.

Vem var han, denne Bill? Nyfiken på honom gick jag upp till Eds pastorsexpedition och fick hjälp med att leta i kyrkböckerna efter denne Bill. Jo, där fanns han.

Han hette Ossian Bill och föddes i Viksjö 1877, gifte sig 1912 i Folkkärna. 1922 flyttade Bill in i Eds kommun. Det var långt före storkommunen Väsby hade blivit till.

Bill var stationsinspektör på Väsby järnvägsstation och där arbetade han i 15 år tills han troligen gick i pension 1937.

Det var på den gamla goda tiden, då tågen stannade i Upplands Väsby på sin väg till Norrland eller hem till stan. En stationsinspektör var en betydande man, som hade ansvaret för allt på stationen, som på den tiden hade många anställda. Väsby hade ju eget godsmagasin.

Under Bills tid elektrifierades järnvägen på sträckan Stockholm-Uppsala. Arbetet pågick under åren 1933-34 och var fullt klart i december 1934.

Ossian Bill och hans familj bodde i den stora inspektorsvillan med granhäcken, som fanns kvar på 60-talet. Den låg nära stationen. Idag finns det inga spår efter den villan. Nu går den förlängda gångtunneln och den nya parkeringsvägen förbi på den marken.

Familjen hade två barn, en dotter och en son Karl Hugo Alexander. Sonen föddes 1916 och dog i en flygolycka vid flygning över Vättern i juli 1939.

Lennart Hedlund berättar att stationsinspektör Bill var ganska nitisk och brukade köra ut ”obehöriga” ur stationens väntsal om kvällarna, framhållande att väntsalen inte av någon värme-stuga.

Enligt anteckning i kyrkboken dog Ossian Bill 1938 i Örnsköldsvik. Änkan flyttade tillbaka till Väsby och dottern bosatte sig i Bromma.

Bill gick ofta i den här backen under sin levnad. På den tiden var det mera en stig utan belysning och före gångtunnelns tid, då man kunde gå över spåren.

Detta om Bills backe i Runby.

Text och foto: Allan Andersson

”Ärtan”

Mitt första minne av Harry ”Ärtan” Sandberg var när han på 1940-talet brukade besöka sin gamla mor, som bodde i en pensionärslägenhet i närheten av Hammarby kyrka.

Harry Sandberg var en relativt kortväxt man med ett brett, nästan grodliknande ansikte. Han hade mörkt, stripigt hår med mittbena och kraftiga, mörka ögonbryn.

”Ärtan” kunde ofta vara träffande slagkraftig i sin replikföring, dessutom hade han en alldeles speciell vokabulär, som ofta uppstod i det aktuella ögonblicket. Här ett exempel på denna verbala förmåga: Vid ett tillfälle hade ortens läkare, doktor Friberg, fått något fel på sin bil, som blev stående på landsvägen helt omöjlig att starta. ”Ärtan” råkade passera ekipaget och gav den brydde bilföraren följande råd: ”Försök med en Magneyl, doktorn, den brukar hjälpa!”

”Ärtans” dagliga gärning utgjordes mest av s.k. påhugg, d.v.s. tillfälliga arbetsuppgifter av skilda slag. Han brukade även förekomma i ”Smed-Oskar” Petterssons smedja, som låg nedanför Hammarbyvägen i närheten av den dåvarande kvarnen.

Under några år på 1940-talet var förf. engagerad som musikanter på den s.k. moderna dansbanan i Väsby Folkpark. Där träffade jag ”Ärtan” och blev bekant med honom, så att vi ”morsade” och växlade repliker vid ett antal olika tillfällen.

En lördagskväll i början av augusti, året måste ha varit 1947 eller 1948, så hade ”Ärtan” infunnit sig i Parken i mycket god tid. Han kom samtidigt med oss orkestermedlemmar, någon halvtimme innan dansen skulle börja.

Innan kvällens spelning startade, ville vi som vanligt avnjuta en kopp kaffe på uteserveringen. Denna förestods av den snälla och omtänksamma fru Elsa Johansson, maka till parkvaktmästaren Verner Johansson. Även ”Ärtan” kom upp till serveringen. I ena handen bar han en stor tårkartong. Han slog sig ner vid ett bord i närheten och beställde ”en halva kaffe”, som det hette på den tiden.

”Hej Ärtan! Har du varit å köpt dej en tårta till fikat,” ropade jag. – ”Nää, jag har bara köpt några bakelser åt morsan, du vet hon har ju alltid varit hygglig mot en annan,” svarade ”Ärtan” uppriktigt, innan han övergick till att dricka sitt kaffe.

När det var dags, gick vi till vårt jobb på dansbanans estrad för att sätta rotation på den danslystna publiken med kvällens första foxtrot. ”Ärtan” satt ensam kvar vid sitt bord, när vi gick och vi ropade: ”Hejdå,” till honom.

Efter ett par timmar, vid 22:00-tiden, så gjorde vi en paus i dansmusiken. Tillsammans med ett par av de övriga orkestermedlemmarna gick jag upp till serveringen för att få något till livs; kaffe, läsk eller vad det nu var. – Från bortre delen av serveringen hördes högljudda, skrovliga röster, som tydde på att de tillhörde några gossar som tagit sig en tår på tand i övermått.

När jag tittade åt det håll, varifrån rösterna hördes, såg jag att där satt tre lurviga figurer vid ett av borden. En av dem höll i en halvlitersflaska. Ur den hällde han just en vätska av något slag i de tre dricksglasen, som stod på bordet. Han fyllde sedan på med sockerdricka, så att det hela såg helt oskyldigt ut. Jag upptäckte att en av de tre var ”Ärtan”, nu påtagligt ”på lyset” vorden, i glada vänners lag. Han reste sig till hälften upp från stolen och gestikulerade med båda händerna i luften, som om han argumenterade i något ämne som avhandlades i sällskapet.

När ”Ärtan” efter sitt anförande åter satte sig, upptäckte jag, att det låg ett ljust föremål på den stol han slagit sig ner på. När jag tittade närmare på föremålet, fann jag att ”Ärtan” hade satt sig på den vita bakelsekartong han burit på i början av kvällen och som varit avsedd för hans kära mor. Hans tidigare så välpressade byxor hade plötsligt mist sin elegans, nersmetade i aktern med grädde, sylt och vaniljkräm som de var.

Vi tre musikanter som kände till ”Ärtans” vackra tankar från samtalet med honom tidigare under kvällen, reagerade nu på samma sätt alla tre. Det hela kunde ju ha verkat komiskt, om vi

inte känt till "Ärtans" ädla syfte med innehållet i kartongen. Vi kände alla tre visst medlidande med den välmenande sonen och även med hans goda moder, fast hon inte var närvarande.

"Ärtan" själv var nu kung i sin lilla krets för några timmar och bortsåg helt från missödet med de nersmorda byxorna. – Hur han kände för vispgräddet och sylt när baksmällan satte in frampå morgonsidan, kunde vi väl bara ana, där vi stod. Från början ville han ju så väl, och till slut blev det ändå så fel.

Hemma hos "morsan", den snälla och förstående mor Sandberg, var han, lillpojken, alltid välkommen, hur än saker och ting kunde te sig ibland, när polarna och flaskan kom i vägen och förhindrade att hans från början ädla syften och vackra tankar kom till praktisk fullbordan.

Här ett litet exempel på hur ett möte mellan "Ärtan" och han kära gamla mor kunde te sig. Vid ett tillfälle hade "Ärtan" haft några dagars tillfälligt jobb som inbringat en slant åt honom. Efter avslutat jobb intog han och ett par av hans såta vänner några öl. De satt i åkanten i närheten av bron och njöt av dagen med dess strålande solsken och klarblå himmel. När de skildes åt för

Harry "Ärtan" Sandberg under grävning av kabelgrav mellan elverket och Marabou.

Foto: Allan Andersson

"Ärtan" på cykel upp till morsgummans lägenhet. Nu var han stadd i kassa och strålande glad.

När han steg in i köket där modern satt, ropade han glatt: "Hej lilla morsan!" Så tog han fram sin portmonnä ur byxfickan, plockade fram en tiokronorssedel, räckte denna till modern och sa: "Här får du en slant för att du alltid är så hygglig mot mej." Just då, i samma ögonblick, tassade huskatten jamande in genom köksdörren. Då "Ärtan" fick syn på katten, tog han upp en tvåkrona ur portmonnän som han fortfarande höll i handen, vände sig mot katten och sa: "Du har varit snäll du också, så här ska du få." Så kastade han slanten till kissen.

Detta var ytterligare ett exempel på den gode "Ärtans" generositet och välvilja mot såväl medmänniskor som djur.

Kommunens socialrotel bedömde vid ett tillfälle att "Ärtan" var i behov av vistelse på en vårdinrättning för alkoholberoende. Enligt nämndens beslut följde polisman Axel Reivert med "Ärtan" på resan till Venngarn, där han skulle få vård. De båda företog resan med tåg och buss.

När "Ärtan" efter några månader "på torken" återvände hem till Väsby, så mötte han sina gamla kumpaner. De frågade hur han hade haft det under vistelsen där borta. "Ärtan" svarade: "Käket var bra, slafen var också bra, utsikten var fin å betjäningen var också rätt hygglig, så de' fixa' sig. Det värsta tyckte jag egentligen var resan dit."

"Varför det?" frågade kompisarna. "Jo, ni förstår, när vi skulle åka iväg till "torken" på Venngarn, så gick Reivert fram till biljettluckan på Väsby station å vråla' me' högsta volymen pådragen: Får jag en enkel å' en tur och returbiljett till Märsta. De' va' ju genant, för faen. De' kunde väl vilken tolvå som helst begripa, vem av oss som skulle ha en enkel, å' vem som skulle ha en tur och returbiljett. Feståru' hur de' kändes för en annan!"

Ibland kunde "Ärtans" språkbruk och åtgärder anta dråpliga former. Vid ett tillfälle, en vinterdag då ett gäng Väsbygrabbar, däribland "Ärtan", var på väg från Stockholms Stadion, där de som åskådare sett en bandymatch, så hände följande:

Man gick till fots från Valhallavägen nerför Sturegatan mot Stureplan. "Ärtan", som gick sist

i ledet, hördes muttra högt om att han kände sig frusen på grund av att man stått stilla i kylan på Stadionläktaren i ett par timmar. ”De’ skulle sitta fint me’ lite krogmat nu när man e’ både frusen å’ svång,” sa han och såg vädjande på kompisarna. Ingen av dessa tog dock någon notis om ”Ärtans” önskemål, utan man travade på för att snarast komma till Stockholms Central och tåget, som gick till Väsby.

”Men titta där,” ropade ”Ärtan” plötsligt med hög röst och pekade uppåt husfasaden på andra sidan gatan. ”Där står de’ ju KROGMAT, kan vi inte gå dit å’ kaka?” De övriga gossarna riktade sina blickar åt det håll ”Ärtan” pekade. En av dem sade: ”Nää, ser du inte vad de’ står? De’ står ju för fasiken KORGMÖBLER där oppe på väggen. Kom nu, så åker vi hem å’ kakar i stället!”

”Ärtan” accepterade med viss tvekan kompisens tillrättavisande svar. Han fortsatte som muttrande kökarl den något kylslagna fotvandringen till lokaltåget, som väntade vid Centralstationen och skulle för hela gänget hem till Väsby.

Det finns en gammal grammofoninspelning med titeln ”Ärtan från Värtan.” Man har påstått att Harry ”Ärtan” Sandberg utgjort modell för denna inspelning med musikern Tompa Jahn som aktör. Om så varit fallet, så var innehållet rena förolämpningen mot den gode ”Ärtan.”

Han var förvisso utrustad med alldeles speciell vokabulär och det fanns både välmening och värme bakom hans ofta dråpliga repliker. Grammofoninspelningen innehöll mest bara tomt strunt – eller snarare skitprat utan vare sig hjärta eller hjärna där bakom. -Vad gjorde man inte för pengar i grammofonbranschen?

Harry ”Ärtan” Sandberg omkom under dramatiska former. Under en promenad i samhället råkade han bli på påkörd av en bilist. Vårt samhälle hade därmed förlorat en invånare, som verkligen satte färg på tillvaron med sin mycket personliga originalitet. För många av oss ortsbor lämnade den lille mannen med det stora hjärtat och det speciella uttrycksättet ett stort tomrum, som var svårt att fylla.

Lars E Jansson

Efterlysning

Vid genomgång av Hembygdsföreningens arkiv upptäckte vi att det saknas vissa handlingar. Är det någon som känner till var dessa kan finnas?

Hör av er i så fall.

- Gamla skrifter – Karl XIV Johan
- Historiska nyheter nr 16 1981
- Protokoll från 40-års jubileumsårsmötet 16 april 1994
- Osorterade årsmöteshandlingar
- Handlingar från hembygdsföreningens bildande
- Ursprungsstadgar
- Bl.a manus Runby – G.Strömbäck
- Förteckning smalfilm 1959 – 1962, Hugo Sabel, Egon Lindholm
- Upplands Väsby föreningsråd, protokoll och stadgar

Arkivgruppen, Gunilla André, 08-590 33834, gunilla@andre.bz

Ur Siléns praktiska bibliotek

I serien "Siléns praktiska bibliotek" utgavs 1909 en samling "Huskurer", d.v.s. "lättfattliga anvisningar gifna af läkare, huru man bör förfara vid lindrigare sjukdomsfall samt i svårare fall, till dess läkare hinner anlända."

Hembygden kommer att fortsättningsvis återge vissa av dessa huskurer och allmänna råd i förvissning om att det är nyttigt läsning för envar.

Främmande kroppar.

I näsan. Sök att få bort dem genom att reta till nysning med starkt snus, genom att spruta in ljumt vatten i den andra näsborren eller genom att draga ut dem med en liten tång, om de äro synliga. Detta kan dock vara förenadt med fara, hvarför man gör bäst i att anlita läkaren.

Om man har anledning att tro, att insektslarver hålla till i näsan, hvilket icke så sällan är fallet hos små barn, är detta en mycket allvarsam sak, som ovillkorligen kräfver läkarehjälp. Man kan väl på egen hand försöka att döfva eller döda krypdjuret genom att låta patienten inandas genom näsan ångor af eter eller terpentin, men dels är detta medel själfvt icke så alldeles oskadligt och till och med absolut skadligt, om det icke användes med försiktighet, och dels kan man aldrig vara förvissad om, att afsikten därmed också verkligen vunnits. Om en enda larv undgår beröringen med ångorna och kryper längre in, förorsakar han bulnad och värk, och detta är en mycket farlig historia.

I matstrupen. Är föremålet, som fastnat i halsen helt litet, som ett fiskben, en benskärfva eller annat, som man kan antaga kan gå

genom tarmen utan att skada denna samt afgå med afföringen, söker man få ned det genom att dricka vatten, svälja några tuggor hårdt bröd, eller få upp det genom hostning eller kräkning, som framkallas genom att sticka fingrarna i halsen. Om man kan se föremålet, när tungroten tryckes ned med skaftet af en sked, kan man försöka taga bort det med fingrarna eller en tång.

Om något större föremål fastnat, vanligen ett stycke kött men äfven ibland andra föremål, i synnerhet hos små barn, som gärna stoppa allt hvad de se i munnen, bultar man mellan axlarna eller försöker man framkalla kräkning. Ofta kan det nedsväljda föremålet fås upp, om patienten ställer sig på knäna på en stol med hufvudet ned mot golvet och gör några rörelser, som skulle han springa.

Är öfverhängande fara på färde, och läkaren icke ögonblickligen är till hands, för man in ett tjockt knifskäft eller annat hårdt föremål mellan kindtänderna för att icke blifva biten, och sticker så beslutsamt ned pekeller långfingret ned i halsen, söker att få in pekfingret bakom eller på sidan om kroppen och så draga på den. Med den andra handen kniper man samtidigt ihop näsan. Ett barn kan man vända upp och ned och skaka.

Är det sväljda föremålet hvasst, en glasbit, en nål eller dylikt, kan detta blifva en farlig historia, emedan tarmkanalen på något ställe kan blifva sårad och bukhinneinflammation uppstå. Man äter då stora portioner gröt, potatismos eller dylikt, hvori det nedsväljda inbäddas samt tager därpå ett afförande medel. Exkrementen böra undersökas, så att man må förvissa sig, om det sväljda föremålet afgått med dem.

Illustrerade ordspråk och talesätt

Trångt men trevligt sa gumman,
stod på huvudet i silltunnan.

Efterlysning

Vet du var ”Runby Sten” låg/ligger?

Stenen var samlingsplats för grabbar och jäntor på 20-30 och 40 talet. Fler väsbybor har under året hört av sig med denna fråga. Vi bollar vidare till läsekretsen.

Hör av dig till någon i styrelsen eller redaktionen.

forts. från sida 3

Ladugården används vid olika arrangemang t.ex. Nationaldagsfirandet och hyrs även ut till föreningar och kommuninvånare för att bidra till att täcka hyreskostnader, visst underhåll samt inköp av inredning och material.

De övriga husen på gården används för museiverksamhet och visningar. Hembygdsföreningens medlemmar utför underhåll på byggnaderna, som målning, underhåll av stuprännor, klippning av gräsmattor o skötsel av en ganska omfattande tomtyta, städning, vård, underhåll av museet samt inre underhåll av alla byggnader.

Magasinet, har tillkommit och ska ställas i ordning för museiverksamhet. Föreningen har sökt och erhållit ekonomiskt stöd för utvärdig målning och byggnadsställning av kommunen samt ett bidrag till fönster från Hembygdsrörelsens bidragsanslag av "Hus med historia".

För 2011 har vårt kommunala verksamhetsbidrag ökat med 7000 kronor till 40000 kronor från 33000 kronor som bidraget varit under ca 15 år.

Vårt verksamhetsbidrag för 2011 blir således 15000 kronor när hyran är betald!

Kjerstin Björkman
ordförande

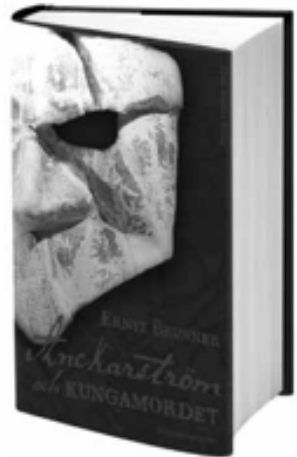
Ankarströmcirkel

Upplands Väsby Hembygdsförening startar den 20 mars 2012 en studiecirkel om Jacob Johan Ankarström med utgångspunkt från Ernst Brunners bok "Ankarström och kungamordet".

Vi kommer att hålla till i Mangårdsbyggnaden på Hembygdsgården varannan tisdag kväll kl 18.00.

Cirkeln är kostnadsfri men du betalar själv material.

Anmälan till Marianne Söderström.
Tel 08-590 338 38
senast den 1 mars 2012.

Möte med en ordförande (Sven Odenrick, hembygdsföreningens förste ordförande 1954-67)

Den sjuke lille gossen

I yngre dagar tjänstgjorde Sven Odenrick i Roslags Kulla församling. Från den tiden berättade han om följande upplevelse:

”Det kom bud från prästgården om ett mycket sjukt litet barn i en avlägset belägen gård i socknen. Familjen befarade att den lille gossen inte skulle överleva, så man bad nu prästen komma och bistå med tröst och råd i den svåra situationen.

Jag spände hästen för fjädervagnen och for iväg till gården. När jag kommit fram och var på väg från stallbacken mot manbyggnaden, så hörde jag redan på avstånd den lille sjuklingens smärtfyllda skrik.

När jag knackade på ytterdörren och steg in i farstun, så kom en ung kvinna, gossens mor, emot mig. Hon berättade med sorg och ängslan i blicken att den lille hade skrikit oupphörligt i många timmar. Förmodligen hade han fått någon form av förträngning, så att han hade svårigheter att urinera.

Jag steg fram till det gråtande barnets säng och kände på hans panna om han verkade varm och febrig. Han var tvärtom närmast blåfrusen och hade mycket sparsamt med tyg kring sin lilla

kropp, i varje fall inget plagg som kunde värma honom.

Jag föreslog den unga modern att sätta på gossen värmande kläder och linda in honom i en yllefilt, för att få honom riktigt varm.

Hon gjorde som jag föreslagit, men den lille gossen bara fortsatte att skrika ut sin smärta.

Här gällde det att omgående söka läkarhjälp. Jag lovade att söka nå provinsialläkaren, så fort jag återvänt hem. Dessutom uppmanade jag modern att även i fortsättningen försöka hålla barnet varmt.

Så bad jag en bön att den lille gossen skulle komma åter till hälsa, tog sedan farväl av den unga modern och gick mot gårdens stallbacke, där jag tjudrat hästen med fylld tornister.

Den lille gossens jämmer och gråt hördes ända dit och jag kände djup förtvivlan över att jag inte kunnat bistå barnet och modern bättre.

Plötsligt tystnade barnets skrik. Jag gjorde mig redo att återvända upp till gården i tron att den lille möjligen förlorat medvetandet eller ännu värre, dött.

Då öppnades plötsligt gårdens ytterdörr. Den unga modern steg glädjestrålade ut på trappan och ropade till mig: ”Pastorn, pastorn, nu pinkar han!”

När jag sedan körde ut ekipaget från gården, så kändes det bra att mitt första lilla råd om en varm filt i kombination med den lilla förbönen jag riktat till Honom där uppe, tycktes ha fått avsedd verkan på den lille sjuke gossens hälsa. Så det hela slutade ju väl,” sade Sven.

Lars Erik Jansson

Tomtar på loftet

Tomtar på loftet har naturligtvis varena gård med självaktning. Tomten har funnits i folketro långt tillbaka i tiden, kanske ända sedan 700- eller 800-talet om man ska tro språkforskare. Från början var han ett övernaturligt väsen, en vätte eller liknande, som vaktade gården. Senare blev han mera människoliknande, fast mindre, en figur klädd i grå vadmal som var ansvarig för att brunnen inte sinade, att fönster och dörrar var stängda och att ingen på gården drabbades av olyckor eller sjukdomar. Tomten visade sig sällan för människorna och höll helst till i stallet eller på höloftet. Han kunde prata med djuren och förstå vad de sade. Det gällde att hålla sig väl med honom och ställa ut gröt åt honom, helst med en smörklick i, till jul. Annars kunde han bli arg och hämnas. Den heliga Birgitta skriver klagande på 1300-talet att människor mer tycks vörda tomten än gå i kyrkan.

På 1800-talet förvandlades tomten till julfigur och fick röda kläder och långt vitt skägg. Han blev mycket snällare än tidigare och delade ut julklappar till barnen. Innan dess hade julbocken haft den sysslan.

Författaren Viktor Rydberg lade grunden till det kulturella sambandet mellan gårdstomten och

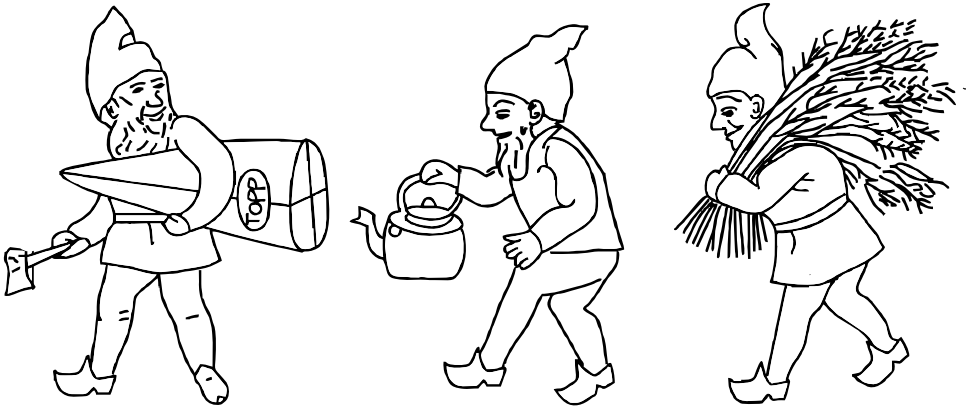
jultomten med sin dikt ”Tomten.”

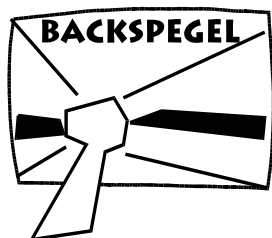
Illustrationerna till dikten gjordes av Jenny Nyström, som sedan fortsatte att rita tomtar och befäste vår uppfattning om hur en tomte ska se ut. Hon gjorde ca 3 000 julkort, väldigt många med totemotiv och sonen Curt Nyström gick i hennes fotspår.

Förebilden till tomtens utseende var förmodligen Tysklands Sankt Nikolaus, som kommer med presenter till barnen den sjätte december. Nikolaus var en biskop på 300-talet som helgonförklarades för sin kristliga givmildhet.

På Jenny Nyströms julkort färdas ofta tomten i släde men även i bil och t.o.m. i luftballong och uppträder ofta också tillsammans med olika djur – hästar, fåglar, getbockar och katter, men även med mera exotiska djur som giraffer och elefanter. Det känns ibland lite fjärran från den lilla grå vättan. Litet av den vresiga gamla tomten finns det kanske kvar i den klassiska frågan: ”Finns det några snälla barn här?” För har man inte varit snäll så får man inga julklappar. Så det så.

Inga Lisa Gustafsson

För sista gången på denna stängen

Den 12:e augusti hissade Tommy Björkman flaggan på den gamla stängen för sista gången. Senare på dagen fälldes flaggstängen, som var murken vid fästet och en ny levererades. Föreningen har sparat en bit av stängen och själva flaggstångsknoppen.

Inga Lisa Gustafsson

Flaggan hissas sista gången

Växtkraft

Vårdrådet, den gamla asken, hamlades i augusti 2010 och ingen kunde vara säker på om den skulle orka driva fram nya skott. Men det har den gjort och förhoppningsvis fortsätter tillväxten.

Inga Lisa Gustafsson

Asken med nya skott

Hembygdsgårdens dag 2011

På Hembygdsgårdens dag brukar vi ha tur med vädret - så ock i år! Vi hade runt 200 besökare så alla upptänkliga sittmöbler letades fram så att alla fick en plats i sol eller skugga för att njuta av söndagskaffet.

Benny-Johans orkester stod återigen för musikunderhållningen och spelade medryckande en rad med fina låtar. När de spelade "Norrunda brudmarsch" fick ordföranden Kjerstin lust att gifta om sig, sa hon, men maken Tommy tyckte visst att det var bra, som det var.

Benny Johans kapell underhåller
Foto Leif Welander

Förutom att titta på utställningarna i de olika husen kunde besökarna gå en tipspromenad runt gården och besvara frågor om gamla ting eller titta på de skänkta saker, som också exponerades.

Det var bl a en artilleriuniform modell -60, en folkdräkt från Sunne socken i Jämtland och en helt oanvänd fotogenlampa från Optimus.

Det blev en riktigt fin Hembygdsgårdens Dag och ett fint avslut på sommarens caféverksamhet.

Barbro Kvist

Kulturarvsdagen

Årets tema för kulturarvsdagen den 11 september var ”Gröna platser” och där tyckte hembygdsgården att det passade med ett arrangemang. Nog är vår hembygdsgård, Runby Nedra, en grön plats, en oas och en tillgång för alla som bor i Upplands Väsby.

Klas Lundqvist med en av sina vandringsgrupper

Vice ordförande Klas Lundqvist genomförde tre vandringar i omgivningarna och berättade om gårdens historia, gravfält, vattenleder, omgivande bebyggelse och mycket annat.

Meningen var att man också skulle ha tagit emot en busslast hembygdsvänner från en resa som Stockholms läns hembygdsgården planerat anordna för att visa vad projektet ”Hus med historia” inneburit för en del norrortsföreningar och för renoveringen av vårt Magasin. Tyvärr blev resan inställd p.g.a. för få anmälningar

De som besökte hembygdsgården kunde se förbättringarna, delta i visningarna, dricka kaffe och njuta av en grön plats.

Inga Lisa Gustafsson

Kulturvandringar

Två nykomponerade vandringar i gamla sockencentrum

Den 27 augusti samlades vi utanför bogårdsmuren vid Eds kyrka för en liten sockenvandring runt och i Ed kyrka. Vi började med en promenad runt på kyrkogårdens äldsta och nyare delar.

Kyrkoherde Johan Stiernstedt visade oss sedan det inre av kyrkan med målningar från 1400-talet och talade om en av helgonmålningarna som hade samband med en av de gravlagda i koret.

I Eds kyrka Foto: Leif Welander

I dåtidens sockencentrum ingick – som brukligt var – skola, ålderdomshem och klockargård och förstås kyrkan. I Ed kan man dessutom besöka ett ännu äldre centrum och det är Törnby. Törnby är en liten väl sammanhållen by med bla krog och fattigstuga. I den härliga sensommarsolen intog vi sedan vår matsäck i klockargårdens trädgård med vågorna kluckande mot stranden och fruktträden dignande av äpplen.

Den 24 september genomförde vi en liknande vandring runt och i Hammarby kyrka.

På kyrkogården stannade vi och begrundade den i december 1913 mördade apotekarens gravvård. Lite längre ner på kyrkogården ligger begravd den yngre brodern till Gustaf III:s baneman, Löwenström. Vi välkomnades in i kyrkan av kyrkoherde Bernt Wohlgethan som visade oss runt i den enda av våra tre sockenkyrkor som inte har torn och inte heller några fönster mot norr. Höjdpunkten var förstås visningen av de gamla skrudarna. Vandringen gick vidare mot trefaldighetskällan, nu moderniserad med dopfont

Hammarby källa

Foto: Leif Welander

och sittbänkar. Vi tog oss på en gammal hålväg vidare mot Hammarby by gamla sockencentrum med både prästboställe, klockarstuga och fattigstuga, därifrån mot kyrkan igen och avslutningen vid kapellet.

Givande mässtdag

Föreningsmässan är ett välkommet tillfälle för föreningarna att visa upp sig och resulterar förhoppningsvis i medlemsökning och fler besökare vid olika arrangemang.

Många aktiviteter var det vid föreningsmässan den 1 oktober, både i Väsby centrum och i Vilundaparken. Hembygdsföreningen hade bokat ett bord i centrum, där man hade ordförande och styrelsemedlemmar på plats för muntlig information om föreningens verksamhet. Broschyrer, program och annat material delades ut till besökarna och man hade också två datorer

Gun-Britt Welander vid mässtdagen 2011

med olika bildspel som visades hela dagen.

Inga Lisa Gustafsson

Vikingalunken

Årets vikingalunk gick den andra oktober med start från Djäkneparken. Promenadsträckans snitslade bana slingrade sig runt Dragonvägens blå hus mot Scandic Hotel, Fadderbyn, Vilundaparken, vattentornet och tillbaka, en tur på 5-6 km, alldeles lagom i det något dimmiga höstvädret. De som lunkade kunde också ta tillfället i akt att besvara tipsfrågor, som satts upp efter vägen och de sista vandrarna kunde också njuta av en smula solsken.

Vikingalunken är ett återupplivat samarbete av ett motionsarrangemang från 70-talet mellan Hembygdsföreningen och Friluftsförbundet och har anordnats sedan 2007.

Inga Lisa Gustafsson

Glada lunkare anmäler sig till tipspromenaden

Sommarcaféet 2011

Den 29 maj startade sommarcaféet och samtidigt firades Mors Dag och numera på sedvanligt vis hade vi också växtmarknad. En mycket lyckad kombination med många köpglada gäster som inhandlade växter och nygamla saker i Mjölkkammaren. Kaffet med hembakt bröd intogs i solskenet till tonerna av Benny-Johans orkester.

Vädret har för övrigt varit blandat, ömsom sol och ömsom regn, men det har inte hindrat ca 900 kaffegäster att leta sig till caféet för en eftermiddagsfika.

Kaffebordet är dukat

Vi har varit ett 20-tal cafévärdar, som delat på ansvaret att alltid ha öppet och servera kaffe med nybakta bullar och kakor. Oftast har vi också haft tid att småprata med våra gäster, vilket vi tycker är mycket trevligt.

Årets utställning i Mangårdsbyggnaden bestod av "plåtsaker" i alla upptänkliga former. Mest hushållsattiraljer förstås och det mesta kom från Birgitta Baumanns samling.

Årets sista sommarcafé inföll i år på Hemb-ydsgårdens Dag och Benny-Johans orkester stod återigen för musikunderhållningen. Alltid lika uppskattat!

Hembygdsföreningen tackar för i år och önskar gamla och nya cafégäster välkomna till 2012 års sommarcafé.

Barbro Kvist, caféansvarig

Festligt med flagga vid alla tillfällen

Foto: Leif Welanders

”Vita gården” - hus med hemligheten

Nedra Runby bestod förr i tiden av tre hemman. Ett hemman låg där flerfamiljshuset ”Lamellen” har sin högsta punkt, ett annat var kronohemman och regementspastorsbostad - idag hembygdsgården. Det tredje hemmanet, som gränsade till hembygdsgården, var en stor herrgårdsliknande byggnad från 1800-talets mitt som kallades för ”Vita gården”.

Vita Gården var en vacker vitmålade träbyggnad i två våningar med glasverande. Den låg på den plats där stjärnhuset Hagvägen 4d ligger idag.

Gränges Weda/Metallverken var husets sista ägare och företaget hade 1952 moderniserat Vita Gården och dragit in vatten och ersatt torrdassen på gården med wc. I huset fanns sex lägenheter

om 1 rum och kök som hyrdes ut till de anställda. Men kort efter renoveringen insåg man att det behövdes många fler bostäder till personalen. Vita gården revs och på tomten uppfördes det första stjärnhuset som stod klart för inflyttning 1953.

Vita Gården kallades också för ”Drottning Kristinas lustslott eller jaktstlott. Varför vet ingen. Och husets tidiga historia är också höjd i dunkel. Om Vita Gården vet vi förvånansvärt lite.

Vem hade råd att bygga en så stor fin gård i Runby? Och när uppfördes den? Hur var den disponerad från början? Vilka har bott i huset?

Det sägs till och med att det spökade i Vita Gården och dess närhet.

Vita Gården har en hemlighet som vi vill få er hjälp att avslöja. Om någon av hembygdsföreningens medlemmar vet något att berätta om Vita Gården hör av er till någon i hembygdsföreningens styrelse eller kontakta Roland Storm direkt på telefon 070-729 27 60.

Källor: ”Så byggdes Väsby” (Lena Lönnqvist, Lars-Göran Ahlqvist, 1983)

”Bore ser med frostig nuna uti vattnet okänd runa” (Hugo Sabel, 1993)

RÄTTELSE

I artikeln om Runsa och Runsas ägarelängd i förra numret av Hembygden kallades Ankarcrona av misstag för von Ankarcrona. Något ”von” har aldrig funnits i familjenamnet och jag ber familjen Ankarcrona om ursäkt och beklagar min felskrivning”.

Roland Storm

Hembygdens redaktion
önskar alla läsare en
God Jul och
Ett Gott Nytt År

Jultävling

Vi avrundar Hembygdens jubileumsår med en liten jultävling. Dags alltså att ge sig in i litteraturens värld. Kommer du ihåg vilka böcker dessa fem inledningar hör till?

På ett eller annat sätt har böckerna eller deras författare anknytning till Upplands Väsby. Vi vill ha bokens titel och författarens namn. Svaret sänds till Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby senast den 27 december. Skriv "Jultävling" på kuvertet. Glöm inte namn och adress!

1. Ungefär ett års tid efter min mors död skötte jag, Lars Hård, hushållet åt min far. Jag gjorde så gott jag kunde och han klagade aldrig, men det är klart att det inte var så roligt för någon av oss. Många gånger såg han liksom undrande på mig och jag förstod att det var något han ville fram med men inte var säker på att jag skulle begripa. Jag hade väl också på känn att det måste bli ändring snart. Även om jag inte var någon riktig karl, så var jag väl ingen hushållerska heller.

2. Den 1 december 1913 blev apotekaren Johan Erik Hallbergsson mördad på apoteket i Hammarby, som han hade innehaft sedan 1908. Strax före klockan åtta uppehöll han sig ensam i apoteket på nedra botten och plötsligt hörde hans hustru i bostaden en trappa upp hur han flera gånger ropade på hjälp, varefter han efter några ögonblick kom rusande uppför trappan. Han smällde häftigt igen tamburdörren efter sig. Den gick inte att låsa och han uppmanade att hålla igen den "för det är en galning där nere."

3. Vägarna hade yrt igen och över de öppna slätterna låg snön i drivor, flingorna föll tätt och mjukt och ljudlöst, kompakt, outtröttligt. Efter att ha gått över en halvmil i detta fallande vita utan att ha hört ett ljud eller se annat än grått i det fallande vita, började Lasse undra om han verkligen

gick, om han kom någon vart när han gick. Han småvisslade för att hålla humöret uppe och svor till ibland. Han hade tagit ett par supar innan han gick hemifrån. Hemifrån, ja inte var det vindsrum han hyrde just nänting att likna vid ett hem.

4. En skön torsdagseftermiddag i juli månad strömmade mycket folk förbi Riddarholmskyrkan i Stockholm och skyndade utför backen emellan Kammarrätten och Statskontoret, för att i rättan tid hinna ner till Mälarstranden, där ångbåtarna lågo. Alla hastade till Yngve Frey, lupo in över landgången med snabbhet, ty tiden till avresan var redan slagen och ångkaptenen kommenderade "främmande från bord!"

5. Den pojke som i maj 1762 kom till världen på Lindö skulle 30 år senare föras på rackarkärra genom stadens huvudgator till Skansbacken och halshuggas. Skarprättaren hette Jonas Bergman och bodde i bödelhuset i kvarteret Helvetet. Huvudet skilde han från kroppen med första hugget. När bilan redan fallit förblev hjärtat ännu levande en stund som brukligt är. I en kropp utan huvud kan ett hjärta slå ett tiotal slag. När det stillnat och han tagit sin frukost stötte och bröt han med bladet och skar det ur bröstet.

Lycka till!

Nygammalt

När vagnslidret målades om i somras upptäcktes ett litet fönster, som länge varit förspikat och ouppmärksammat. Hur länge fönstret har funnits till och hur länge det varit igensatt vet vi inte, men det kommer säkert fram så småningom.

Fönstret återställdes och Norrglas AB ställde upp med både material och arbete utan kostnad för hembygdsföreningen.

Inga Lisa Gustafsson

Rättelser

I nummer tre av Hembygden var den sk Tryckfelsniss framme:

Under fotot med rubriken ”Minns du Väsby?” skall namnet vara Berit Östman.

På annan plats i nummer 3 av Hembygden i artikeln om Runsa skall efternamnet vara Ankarcrona.

Vi ber de berörda om ursäkt!

Kjerstin Björkman

Minns du VÄSBY?

Här kommer Kalle Svedlund med fästmön Svea Engdahl och hennes systrar Karin och lilla Greta. Det är söndag och de är finklädda och på väg till järnvägsstationen för att ta tåget in till Stockholm. De går på nuvarande Industrivägen. Till vänster på bilden syns en bit av Väsby verkstäder och till höger syns stickspåret där man transporterar varor till och från verkstäderna. Det ser ut att ha regnat och Svea har paraplyet med för säkerhets skull.

Kalle Svedlund kom från Avesta till Väsby och fick arbete vid Optimus. Bostad fick han på Hemgården och där började han också klippa och frisera sina arbetskamrater. Hemgården brann ner, Kalle Svedlund slutade på fabriken och öppnade en frisersalong vid korsningen Industrivägen/Centralvägen i en lokal som tidigare varit ölcafé.

Både Kalle Svedlund och hans frisersalong var populära bland väsbyborna. Under metallarbetarstrejken klippte han sina kunder för nästan ingenting och var överhuvudtaget generös med krediter.

Kalle Svedlunds frisersalong fick flytta till Optimusvägen, då huset med den tidigare salongen skulle rivras. Där blev han kompanjon med Erik Presto. Så småningom överläts frisersalongen till Rolf Engdahl och Kalle Svedlund fortsatte till sin pensionering att klippa väsbybor hos Ture E. Larsson, "Rak-Lasse."

Fotografiet är taget i början av 1920-talet och utlånat till Hembygden av Rolf Engdahl, som berättat om bilden för Inga Lisa Gustafsson.

Luffartjack

I vår sommarutställning i mangårdsbyggnaden hade vi förutom alla saker av bleckplåt även några föremål tillverkade av ståltråd. Trådtjack, litet finare kallat luffarslöjd, blev på modet igen under 1990-talet. Studieförbundet ABF har så sent som höstterminen 2011 haft en kurs i luffarslöjd på programmet.

Luffartjacket fick ett uppsving när lösdriverilagen trädde i kraft 1885. Man fick inte driva omkring hursomhelst, men kunde man visa att man hade något att sälja, kunde man slippa hamna på anstalt, t.ex. Svartsjö. Många luffare tillverkade därför nyttoföremål av ståltråd och sålde i gårdarna där de gick förbi.

Luffarna tillverkade allehanda hushållsartiklar – vispar, potatiskorgar, grytunderlägg, strykjärnshållare, bröd- och kakfat, brödnaggar, hängare och galgar, råttfällor och fågelburar. Även leksaker och prydnadsföremål kunde finnas i deras sortiment.

Från loppisarna har trådtjacket nästan helt försvunnit och på auktioner kan man få en del för hantverket. Några större summor rör det sig förstås inte om, men ibland kan det kännas roligt att ha en udda sak i ett udda hantverk, som ingen annan har.

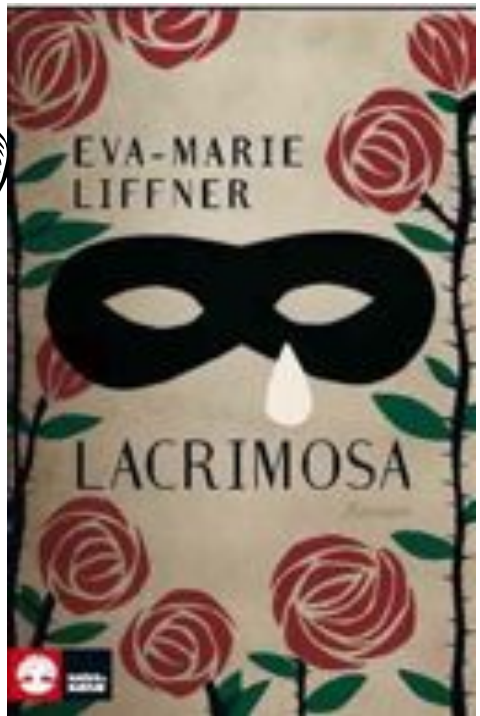
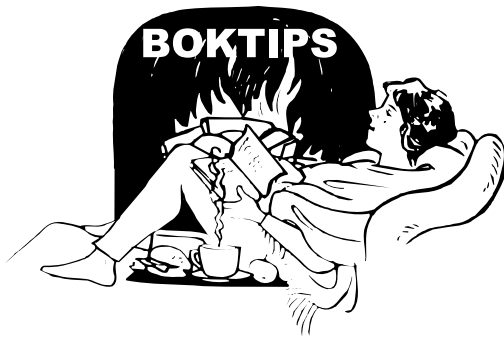
Inga Lisa Gustafsson

Ordet ”tjack” är romani och betyder köpa och sälja. Man kunde naturligtvis tillverka på beställning, om en viss sak ansågs behövas just då. Luffartjacket hade stora fördelar: ståltråden var lättillgänglig, den var billig i inköp och den var lätt att bära med sig. Det som i övrigt behövdes var hårda nypor och stadiga tänger.

Från den gamla goda tiden

- Har ni julgransfot?
- Jaaa
- Är det inte väldigt svårt att gå då?

Vid den stora inventeringen av svensk folkmusik som gjordes 1908-1976 kom inte musiken från södra Roslagen med. Den bristen har Benny Johansson nu kompensert genom sin bok ”Bonnmusik och några finare låtar från södra Roslagen.

I boken finns drygt 130 låtar, berättelser, levnadsbeskrivningar och anekdoter runt musikanter och spelmän, spelmansgillen och mycket annat. Benny Johansson, som har sina rötter i Upplands Väsby, skriver initierat om våra egna spelmän, Nisse Nordström, Lars Erik Jansson och Olle Gustavsson m.fl. och deras spelmansgärning. Boken är rikt illustrerad med foton och teckningar.

”Lacrimosa” heter en i höst utkommen bok av Eva Marie Liffner, byggd på den ständigt aktuella C J L Almqvist och hans och en av den svenska litteraturens mest fascinerande gestalter, Tintomara.

Liffner har skapat en berättelse om hur Almqvist kommer som informator till Fagerviks gård i Finland och där träffar Ros, en varelse som bor i gårdens stall. Ros är ett androgynt väsen som följer Almqvist till Stockholm, lär känna mamsell Emile Höggqvist och hamnar vid Kungliga Teatern. Liffner låter läsaren förstå att Ros är den som stått modell för Tintomara, en fantasi bakom fantasin, helt i Almqvist anda.

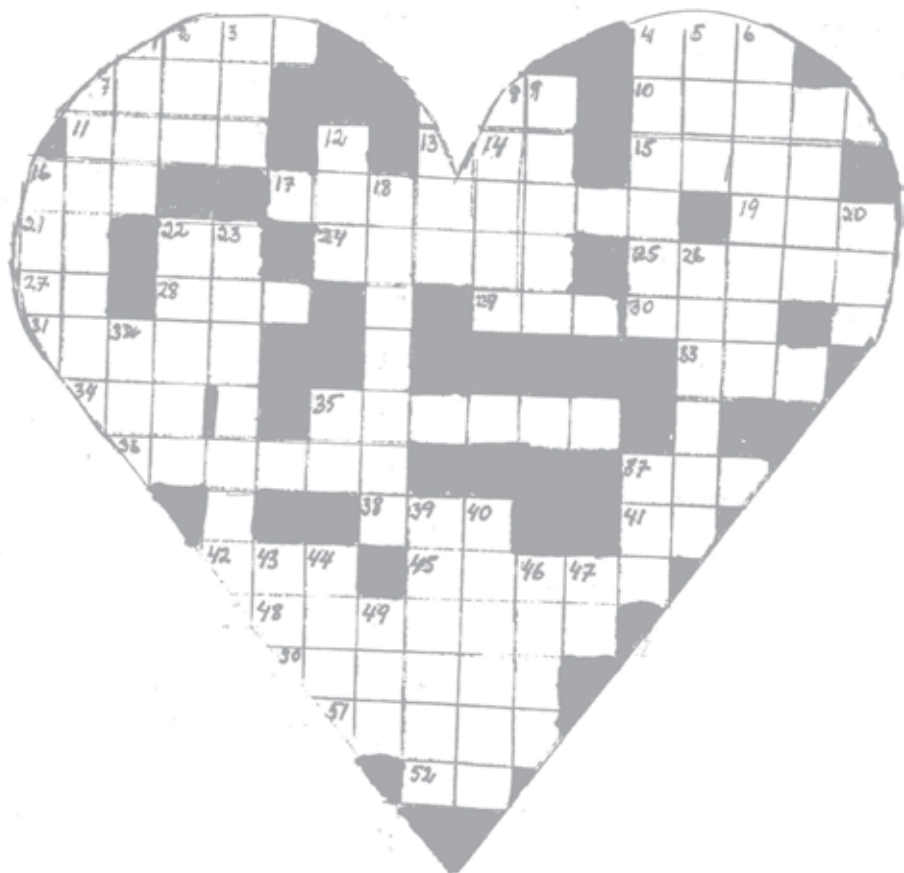
Inga Lisa Gustafsson

**Nedanstående bild är lånad från
fotoutställningen som finns i gången utanför
Café Astrid och Rubinen i Väsby centrum.
Gå och titta!**

*Vykort över Väsby station taget strax före år 1900. Järnvägen mellan Stockholm och Uppsala öppnades den 20 september 1866. Kortet visar det ursprungliga stationshuset "Wäsby". När järnvägen fick dubbelspår 1907 byggdes det nuvarande stationshuset. 1939 ändrades namnet på järnvägsstationen till UPPLANDS VÄSBY.
Text: Roland Storm. Bild från Andreas Tärnholms vykortsamling*

Julkorsord-2011

Konstruktör: Lennart Hedlund.
 Lösningen insändes senast den 10 oktober till: Hembygden, Box 40,

194 21 Upplands Väsby.
 Märk kuvertet "KORSORD"

Vinnare i Korsord 3-2011

M?

F	R	O	S	T		J	U	N	G	I	S		
O		M	A	D		O	T	A	L		M		
L	A	B	R	A		H	O	L	E		E		
K	L	E	V			A	M	E	N		D		
V	E	D				N		N	N		B		
A	N	J	A			E	N	D			S	Y	
L			A	K	T	R	E			A	D	A	
D				V	Ä	R	S	O	L	E	N		
			G	P	A	B	A	D		A	L	D	A
D				E	V	I	T	A		G	A	N	
S	P	R	I	R	U	L	L			N	D		
T	A	N	T	A	N		Ä			D	R	A	

Lösning till korsord 3-2011

Vågrätt

1. Ställs månet i samhället
4. Inte bara en
7. Häst och man
8. Litet mått
10. Spydighet
11. Snopen
14. Inrättades 1993
15. Höjdare inom hinduismen
16. Lem och ömklig
17. Sägs ha farit på Väsbyån
19. Kan man ugglor i mossen
21. Äldre skåda
22. Övermyndighet
24. Tunn metall
25. Ska
27. Försätts mången i
28. Nagel
29. Anlag
30. Fås ibland
31. Italiensk stad
33. Kan man vara vacker som en
34. Iakttar
35. Önskas alla en
36. Spår av sådana har setts vid ån och 4 sådana har setts
37. Känd bågskytt
38. Tandem
41. Vårt sjukhus i förkortning
42. Han göteborgaren
45. Musikalisk clown
48. Baklängessätt att ta sig fram
50. Ha som smeknamn
51. Maka till kung Amfion
52. Tas det med ro

Lodrätt

2. Engelskt flyg
3. Driver många kursverksamheter
4. Plågsam åkomma
5. Har de flesta män en
6. Törstsläckare
7. Frukt
8. Utan rang
9. Skjutvapen
12. Anti-AIK
13. Sikt
18. Tidsfördriv för många
20. Farkost
22. Båtmaterial
23. Slår på skeppsklockan på örlogsfartyg
26. Förebild
32. Bank
35. Kunglig förkortning
37. Simpa
39. Anas i mossen
40. Finns i Dalarna
43. Farkost
44. Den är liten
46. Fransk stad och flod
47. Kort mått
49. Yngel

Upplands Väsby Hembygdsförening

BLI MEDLEM

Datum

Box 40 194 21 Upplands Väsby

.....

Person 1

Förnamn		Efternamn		Född år
Adress				
Postnummer			Postadress	
Telefon			Mobil	
E-malladress				

Person 2 (samregistrerad)

Förnamn		Efternamn (om annat än ovanstående)		Född år
---------	--	-------------------------------------	--	---------

YRKESERFARENHET/ INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområden.	
--	--

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40, 194 21 Upplands Väsby
Hembygdsgården: Hagvägen 2 / Pukslagargatan
Telefon 08-590 826 40
Plusgirokonto 29 81 91-8
Årsavgift 125:-

STYRELSE 2011-2012

Kjerstin Björkman, ordförande	Telefon 590 320 82
Klas Lundkvist, vice ordförande	590 936 81
Inger Nyström, kassör	590 820 93
Barbro Kvist, ledamot	590 917 21
Susanne Bergman, ledamot	590 858 84
Kurt Norlin, ledamot	590 338 38

ERSÄTTARE

Barbro Fredriksson	590 339 86
Bo Torpare	590 894 44
Gunilla André	590 338 34
Gun-Britt Welander	590 843 19
Roland Storm	590 763 64
Kjell Ehrnholm	590 343 62

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Lisa Gustafsson	590 336 42
----------------------	------------

REVISORER ORDINARIE

Lars Eklund	ERSÄTTARE Eva Michal
Göran Sandberg	Anette Ehrnholm

Valberedning

Vanja Edwinson, Kerstin Kéry, Leif Welander
Sammankallande Vanja Edwinson tfn 590 344 66

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se